Верховний
Суд

Процесуальні питання застосування земельного законодавства в умовах війни

Наталія Сакара
суддя Касаційного цивільного суду у складі Верховного суду
кандидат юридичних наук, доцент

Забезпечення можливості звернення до суду в електронній формі

В практиці ВС сформувалося два підходи щодо допустимості/недопустимості звернення до суду з електронним процесуальним документом, який підписаний електронним підписом, шляхом направлення його на офіційну електронну адресу суду:

1) звернення до суду з електронним процесуальним документом шляхом направлення його на офіційну електронну адресу суду є належним та допускається;
2) належним способом звернення до суду з процесуальними документами в електронній формі є направлення їх через підсистему «Електронний суд», а спосіб звернення осіб, які беруть участь у справі шляхом направлення підписаних електронних документів на офіційну електронну пошту судів не передбачений чинним цивільним процесуальним законодавством.

Ухвалою від 22 червня 2022 року справа № 204/2321/22 передана на розгляд ВП ВС з метою **відступу від правових позицій**, викладених у постановах ВС від 12 серпня 2021 року у справі № 200/6370/20-а, від 21 грудня 2019 року у справі № 910/12245/19, від 17 червня 2020 року у справі № 910/8423/19, від 07 жовтня 2021 року у справі № 904/4137/20 (210/1218/20) щодо недопустимості звернення до суду шляхом направлення документів на його офіційну електронну адресу.

Якщо подана на офіційну електронну адресу суду заява (позовна заява, скарга) не містить електронного цифрового підпису, а, як приклад, на ній наявний відсканований підпис особи, що її подає, то вона вважається такою, що не відповідає вимогам ЦПК України, та у разі не усунення цього недоліку підлягає поверненню.

Постанова ВС від 26 травня 2021 року у справі № 565/195/19 (61-2692св20)

Формування та надсилання процесуальних документів через сервіс «Електронний суд» визначає необхідність застосування електронного підпису особи, яка надсилає такий документ, тобто без накладення такого підпису неможливо створити процесуальний документ та здійснити його направлення через сервіс «Електронний суд».

Постанова ВС від 26 квітня 2022 року у справі № 757/6877/21-ц (провадження № 61-15898св21)

Не є тотожними за часовими вимірами поняття «підписання електронним цифровим підписом» та «перевірка електронного цифрового підпису». При вирішенні питання щодо дотримання строків звернення суди мають враховувати саме час підписання документів електронним цифровим підписом.

Постанова ВС від 09 червня 2021 року у справі № 755/10972/19 (61-6483св21)

Тотожні вимоги пред'являються й до відзиву, поданого в електронній формі, який має бути підписаний за допомогою електронного цифрового підпису, *а* також інших заяв, клопотань, заперечень.

Постанови ВС від 03 лютого 2021 року у справі № 295/12247/19 (61-12247св20), від 22 квітня 2020 року у справі № 360/1789/17 (61-1997св19)

Оформлення додатків до позовної заяви (заяви), які подаються до суду в електронній формі

Електронне доручення, яке можливо надати за допомогою підсистеми «Електронний суд», видається за наявності у відповідної особи довірителя та його представника особистих електронних кабінетів у підсистемі «Електронний суд», що передбачає наявність у таких осіб електронного цифрового підпису. Електронне доручення видається лише за умови його підписання електронним ключем довірителем за допомогою алгоритмів, визначених у підсистемі «Електронний суд». Надалі таке електронне доручення автоматично додається до позовної заяви, яка подана представником від імені довірителя через підсистему «Електронний суд», при цьому у користувачів відсутня можливість будь-яким чином впливати на зміст та вигляд такого електронного доручення, тобто воно формується підсистемою «Електронний суд» самостійно, відповідно до обраного обсягу повноважень представника. У зв'язку з наведеним суди у випадку отримання пакету документів, сформованих підсистемою «Електронний суд», не мають права вимагати від особи додаткового надання паперового примірника такої довіреності або іншого документа, що посвідчує повноваження представника, за наявності належним чином оформленого електронного доручення.

Постанова ВС від 08 вересня 2021 у справі № 486/259/21 (61-9466св21)

Відсутні підстави вимагати додавання до електронних примірників документів їх копій.

Постанови ВС від 29 липня 2020 року у справі № 629/740/19 (провадження № 61-3443св20), від 21 квітня 2021 року у справі № 204/8756/20 (провадження № 61-2791св21)

Сплата судового збору онлайн в кабінеті клієнта банку відповідає вимогам Закону України «Про судовий збір», а квитанція, що надходить на електронну адресу як підтвердження сплати судового збору, є єдиним можливим документом на підтвердження оплати судового збору онлайн та має доказову силу на виконання його вимог.

Постанова ВС від 27 січня 2021 року у справі № 754/9573/13-ц (754/9573/13-ц)

У разі якщо заява, позовна заява, скарга подається до суду в паперовій формі, то направлення її копії іншим учасникам справи в електронній формі не відповідає вимогам ЦПК України.

Постанова ВС від 06 жовтня 2021 року у справі № 761/14537/15-ц (провадження № 61-10499св21)

Звільнення від сплати судового збору

Правові засади справляння судового збору, платників, об`єкти та розміри ставок судового збору, порядок сплати, звільнення від сплати та повернення судового збору визначає Закон України від 08 липня 2011 року № 3674-VI «Про судовий збір» (далі - Закон №3674-VI).
Судовий збір - це збір, що справляється на всій території України за подання заяв, скарг до суду, за видачу судами документів, а також у разі ухвалення окремих судових рішень, передбачених цим Законом. Судовий збір включається до складу судових витрат (частина перша статті 1 Закону № 3574-VI).
Частиною першою статті 141 ЦПК України визначено, що судовий збір покладається на сторони пропорційно до розміру задоволених позовних вимог.
Відповідно до пункту 13 частини першої статті 5 Закону № 3674-VI учасники бойових дій під час розгляду справи в усіх судових інстанціях звільняються від сплати судового збору у справах, пов`язаних з порушенням їхніх прав.
Разом з тим, зазначена норма має відсильний характер та не містить вичерпного переліку справ, в яких учасники бойових дій та прирівняні до них особи звільняються від сплати судового збору.
Правовий статус ветеранів війни, забезпечення створення належних умов для їх життєзабезпечення та членів їх сімей, встановлені Законом України від 22 жовтня 1993 року № 3551-XII «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». У статті 22 цього ж Закону передбачено, що особи, на яких поширюється дія цього нормативного акта, отримують безоплатну правову допомогу щодо питань, пов`язаних з їх соціальним захистом, а також звільняються від судових витрат, пов`язаних з розглядом цих питань.
Перелік пільг учасникам бойових дій та особам, прирівняним до них, визначені у статті 12 цього Закону.
Отже, вирішуючи питання про стягнення судового збору з особи, яка має статус учасника бойових дій (прирівняної до нього особи), для правильного застосування норм пункту 13 частини першої статті 5 Закону № 3674-VI суд має враховувати предмет та підстави позову; перевіряти чи стосується така справа захисту прав цих осіб з урахуванням положень статтей 12, 22 Закону № 3551-XII.
Подібну правову позицію щодо застосування та тлумачення пункту 13 частини першої статті 5 Закону № 3674-VI викладено у постанові Великої Палати Верховного Суду від 09 жовтня 2019 року у справі № 9901/311/19 (провадження № 11-795заі19) та постанові Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 21 березня 2018 року у справі № 490/8128/17 (провадження № К/9901/166/18, К/9901/30220/18). Підстави для відступу від неї відсутні.
Судом першої інстанції встановлено, що позивач ОСОБА_1 має статус учасника бойових дій, що підтверджується посвідченням серії НОМЕР_1 від 06 листопада 2015 року (а. с. 20, 56). До суду він звернувся з метою захисту свого права на отримання земельної ділянки.
Таким чином, ОСОБА_1 звільняється від сплати судового збору за розгляд цієї справи в судах усіх інстанцій на підставі пункту 13 частини першої статті 5 Закону №3674-VI.

Постанова ВП ВС від 12 лютого 2020 року у справі № 545/1149/17 (провадження № 14-730цс19)

ОСОБА_1 звернувся з позовом про стягнення боргу за договором позики, цей спір не пов`язаний з порушенням прав позивача, як учасника бойових дій, недоліки, вказані в ухвалі Ухвалою Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 19 травня 2021 року не усунув (не сплатив судовий збір), суд першої інстанції, з яким погодився й апеляційний суд, зробив обґрунтований висновок про визнання неподаною та повернення позовної заяви.

Постанова ВС від 08 вересня 2021 року у справі № 686/12010/21 (провадження № 61-13653св21)

Юрисдикція спорів щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень, пов'язаних з вирішенням земельних питань

З установлених судами фактичних обставин справи вбачається, що спір виник щодо законності розпорядчих дій (бездіяльності), що ґрунтуються на юридичних фактах, стосовно яких існує спір про право на земельну ділянку, до вирішення якого не можуть бути розв`язані питання, пов`язані з передачею землі у користування або власність.
У позовній заяві позивачі наполягають, що право землекористування ОСОБА_17 наданою йому на праві постійного користування земельною ділянкою після смерті останнього не припинилося, оскільки зі створенням ФГ « Олена » ОСОБА_17 передав земельну ділянку саме фермерському господарству (яке продовжує її використовувати), після чого переважне право на отримання зазначеної ділянки у власність отримали саме позивачі як члени фермерського господарства.
Спір стосується права позивачів на використання земельної ділянки, на яку, на їх думку, вони мають переважне право як члени ФГ «Олена», та інших фізичних осіб, яким ГУ Держгеокадастру у Хмельницькій області (вважаючи що право землекористування припинилося зі смертю ОСОБА_17) надало дозвіл на розроблення документації із землеустрою на спірну земельну ділянку. Такі ознаки притаманні цивільним правовідносинам (які з урахуванням суб`єктного складу можуть бути предметом судового розгляду **у відповідному суді загальної юрисдикції або господарському суді), а не адміністративним.**
Таким чином, виник спір про цивільне право, і подальше оспорювання права власності на спірні земельні ділянки не має вирішуватися за правилами адміністративного судочинства, адже адміністративний суд позбавлений правових (законодавчих) можливостей встановлювати (визнавати) належність права землекористування, що за своєю природою є цивільним.

Постанова ВП ВС від 23 червня 2020 року у справі № 689/1220/17 (провадження № 14-715цс19)

У разі прийняття органом місцевого самоврядування рішення про надання земельної ділянки у користування або у власність подальше оспорювання правомірності набуття фізичною чи юридичною особою спірної земельної ділянки має вирішуватися в порядку цивільної (господарської) юрисдикції, оскільки виникає спір про право цивільне.
При цьому оспорювання рішення органу місцевого самоврядування як суб`єкта владних повноважень поглинається спором про речове приватне право, яке могло належати особі до звернення до органу місцевого самоврядування або виникнути в результаті реалізації рішення органу місцевого самоврядування, але захист такого права відбувається у порядку цивільного судочинства.

Постанова ВС від 12 січня 2022 року у справі № 341/362/20 (провадження № 61-17084св20)

Велика Палата Верховного Суду звертає увагу, що відмова особі у наданні земельної ділянки у користування через неподання цією особою необхідних документів, зокрема проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки в оренду, сама по собі не є порушенням цивільного права цієї особи за відсутності обставин, які свідчать про наявність в неї або інших заінтересованих осіб відповідного речового права щодо такої земельної ділянки.
ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом про захист свого інтересу в отриманні земельної ділянки в оренду, а не за захистом наявного в нього майнового права на цю земельну ділянку.
Про наявність існуючого речового права позивача або інших осіб на земельну ділянку в позовній заяві не зазначено, судами існування такого права не встановлене. Отже, судами першої та апеляційної інстанцій правильно застосовано норми права та правильно визначено, що цей спір не має ознак приватноправового та підлягає розгляду за правилами адміністративного судочинства.

Постанова ВП ВС від 19 травня 2020 року у справі № 280/179/19 (провадження № 14-567цс19)

Юрисдикція спорів між особою, що має право на земельну ділянку (пай), та суб'єктом владних повноважень

Зазначені норми матеріального права (ЗК України, Закон України «Про оренду землі», Закон України «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)» тощо) з самого початку визначали право громадянина на пай як право власності і майнове право.

Така правова оцінка права у подальшому підтверджена Законом № 899-IV, за загальним змістом якого право осіб, що мають право на пай, визначається як право власності на земельну частку (пай).

За положеннями статті 2 ЗК України (2001 року) земельні відносини - це суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження землею. Суб`єктами земельних відносин є громадяни, юридичні особи, органи місцевого самоврядування та органи державної влади. Об`єктами земельних відносин є землі в межах території України, земельні ділянки та права на них, у тому числі на земельні частки (паї).

Відтак право на земельну частку (пай), у тому числі отримане у порядку спадкування, є окремим об`єктом земельних відносин, а правовідносини щодо права власності на нього та перетворення права на земельну частку (пай) у право власності на земельну ділянку як річ є цивільними правовідносинами щодо зміни прав та обов`язків власника таких прав.

За таких обставин спори, що виникають з приводу наявного права на земельну частку (пай) та його перетворення у право власності на земельну ділянку, є спорами щодо цивільних прав та обов`язків і **мають розглядатися судами цивільної юрисдикції.**

Саме факт перетворення наявного майнового права у право власності на земельну ділянку як річ відрізняє юрисдикцію цих спорів від спорів щодо отримання дозволу та/або на отримання земельної ділянки вперше за рахунок земель державної або комунальної власності.

При цьому не повинно впливати на визначення юрисдикції, чи дійсно особі належить право власності на земельну частку (пай), чи особа помиляється щодо наявності такого права, оскільки визначення наявності самого права та/або наявності його порушень здійснюється судом при розгляді справи по суті. Помилкове враження особи про наявність у неї права або про його порушення не впливає на юрисдикцію спору, яка визначається при прийнятті судом позовної заяви.

Не впливає також на юрисдикцію спору щодо земельної частки (паю) наявність спору із суб`єктом владних повноважень, оскільки реальний або уявний з боку позивача факт порушення суб`єктом владних повноважень його прав на земельну частку (пай) або його права на отримання замість майнового права на частку іншого права - права власності на річ, не перетворює ці правовідносини у публічно-правові.

Постанова ВП ВС від 09 листопада 2021 року у справі № 542/1403/17 (провадження № 14-106цс21)

Юрисдикція спору щодо оскарження рішень загальних зборів членів припиненого КСП щодо виділення земельних ділянок в натурі

Рішення зборів власників земельних часток (паїв) колишнього КСП «Україна», закріплені у Протоколі № 2, не стосуються питань, передбачених частиною другою статті 23 Закону про КСП (повноваження загальних зборів діючого КСП), а тому нема підстав говорити про реалізацію на цих зборах їх учасниками корпоративних прав щодо цього КСП. Відповідно до встановлених судами попередніх інстанцій та не спростованих й оспорюваних сторонами спору обставин справи КСП «Україна» на момент виникнення спірних правовідносин припинило свою діяльність та існування, не було реорганізоване у іншу юридичну особу або особи, поділене на інші юридичні особи, приєднане до іншої юридичної особи (осіб) або об`єднане з нею (ними). Рішення, закріплені Протоколом № 2, не є елементом ліквідації КСП в цьому випадку та не стосуються питань його діяльності. Рішення, закріплені у Протоколі № 2, є вирішенням питань реалізації прав відповідних власників земельних часток (паїв) на землю вже неіснуючого КСП, що є елементом вирішення правового режиму існування та оформлення майнових прав цих осіб на землю, яка перебувала у колективній власності членів цього КСП, як реалізації їх конституційного права на землю, передбаченого статтею 14 Конституції України, через спеціальну, встановлену законодавством процедуру.

Загальні збори членів КСП для вирішення питань діяльності цього підприємства, в тому числі питань, які стосуються корпоративних прав його членів, скликаються та проводяться відповідно до статуту такого підприємства самими його членами через органи управління підприємства в порядку самоуправління. А збори власників земельних часток (паїв) колишнього КСП «Україна», яке припинило своє існування, хоч і проводяться за ініціативи цих власників, які формально вже не можуть бути дійсними членами припиненого КСП, але організовуються органами місцевого самоврядування відповідно до Закону про виділення земельних ділянок та Порядку і є не елементом самоуправління КСП, а, як уже зазначалось, елементом узгодження та організації реалізації законних земельних прав цих власників земельних паїв.

Отже, зазначені збори власників земельних часток (паїв) колишнього КСП «Україна» не можна ототожнювати з вищим органом самоврядування КСП, передбаченим частиною першою статті 23 Закону про КСП, а відтак земельні питання, які вирішують збори власників земельних часток (паїв) КСП, яке припинило існування, щодо виділення земельних ділянок у натурі (на місцевості) із земель колективної власності колишнього КСП є реалізацією не корпоративних прав та відносин членів КСП, а майнового права на виділення частки відповідних земель у натурі (земельної ділянки або ділянок), тобто спори з приводу оскарження рішень таких зборів підлягають розгляду **за правилами цивільного судочинства**.

Зазначене також узгоджується з висновками Великої Палати Верховного Суду, викладеними у її постанові від 09 листопада 2021 року у справі № 542/1403/17. Після паювання земель сільськогосподарського підприємства або сільськогосподарської організації у його членів виникає майнове право на виділення своєї частки в натурі (на місцевості), а норми матеріального права, які регулюють відповідну процедуру, із самого початку визначали право громадянина на пай як право власності і майнове право (згідно із пунктами 8.8 та 8.9 зазначеної постанови).

Постанова ВП ВС від 20 квітня 2022 року у справі № 310/10621/18 (провадження № 14-192цс21)

Юрисдикція спорів щодо земельних ділянок, наданих для ведення фермерського господарства

Якщо на час звернення з позовом для вирішення спору про користування земельними ділянками, наданими із земель державної або комунальної власності для ведення фермерського господарства, фермерське господарство не зареєстроване, то стороною таких спорів є громадянин, якому надавалась земельна ділянка, а спір треба розглядати **за правилами цивільного судочинства** (див. постанови Великої Палати Верховного Суду від 31 жовтня 2018 року у справі № 677/1865/16-ц (провадження № 14-407цс18); від 21 листопада 2018 року у справі № 272/1652/14-ц (провадження № 14-282цс18); від 11 вересня 2019 року у справі № 620/371/17 (провадження № 14-296цс19), від 16 жовтня 2019 року у справі № 365/65/16-ц (провадження № 14-371цс19).

Постанова ВП ВС від 19 лютого 2020 року у справі № 626/1055/17 (провадження № 14-399цс19)

За змістом наведених вище положень законодавства, а також статей 1, 5, 7, 8, 12 Закону № 973-IV після укладення договору оренди земельної ділянки для ведення фермерського господарства та проведення державної реєстрації такого господарства користувачем орендованої земельної ділянки є саме фермерське господарство, а тому й правовідносини щодо права користування такою земельною ділянкою є господарськими.
Оскільки фермерські господарства є суб`єктами господарювання, їхні земельні спори з іншими юридичними особами, зокрема з органом державної влади, щодо користування земельними ділянками, наданими із земель державної або комунальної власності, належать до **юрисдикції господарських судів** (схожі висновки щодо застосування норм права у подібних правовідносинах сформульовані у постановах Великої Палати Верховного Суду, зокрема, від 13 березня 2018 року у справі № 348/992/16-ц, від 22 серпня 2018 року у справі № 606/2032/16-ц, від 16 січня 2019 року у справах № 483/1863/17, № 695/1275/17 та від 13 листопада 2019 року у справі № 628/773/18).

Постанова ВП ВС від 01 квітня 2020 року у справі № 320/5724/17 (провадження № 14-385цс19)

Велика Палата Верховного Суду відступила від власного правового висновку щодо юрисдикції спорів за участю фермерського господарства, визначивши, що спори, пов'язані з наданням без проведення земельних торгів в оренду земельної ділянки фермерському господарству шляхом надання в оренду додаткової земельної ділянки для ведення фермерського господарства його засновнику й подальшого передання цієї ділянки в користування фермерського господарства, підлягають розгляду **в порядку цивільного судочинства**

Постанова ВП ВС від 11 травня 2020 року у справі № 357/1180/17 (провадження № 14-508цс19)

Спір щодо визнання недійсним договору оренди земельної ділянки для ведення фермерського господарства підлягає розгляду **у порядку цивільного судочинства**, якщо засновник фермерського господарства (Фізична особа) після отримання на підставі договору оренди земельних ділянок для ведення фермерського господарства, передала їх заснованому фермерському господарству в суборенду.
Передача фізичною особою (засновником) в суборенду спірних земельних ділянок фермерському господарству свідчить про те, що вони не є землями фермерського господарства в розумінні статті 12 ЗУ «Про фермерські господарства», а тому їх користувачем є фізична особа, оскільки вони в установленому законом порядку в оренду фермерським господарством не набуті.

Постанова ВП ВС від 15 травня 2019 року у справі № 468/972/17-ц (провадження № 14-50цс19)

Юрисдикція спорів щодо земельних ділянок, власником (користувачем) яких є фізична особа - суб’єкт підприємницької діяльності

Наявність у ОСОБА_3 статусу підприємця з 3 лютого 1999 року не може свідчити про те, що з моменту його державної реєстрації як фізичної особи-підприємця він виступає в такій якості у всіх правовідносинах, зокрема і щодо набуття в оренду чи у власність земельної ділянки.
У разі позбавлення ОСОБА_3 статусу підприємця він не позбавляється набутих раніше цивільних прав і обов'язків фізичної особи, зокрема і права власності на земельну ділянку, придбану для здійснення підприємницької діяльності.
Крім того, у матеріалах справи наявні копії заяв ОСОБА_3 як фізичної особи, а не підприємця про надання дозволу на викуп ним земельної ділянки від 24 лютого 2014 року (а.с. 40, а.с. 74), про надання дозволу на складання проекту відведення земельної ділянки від 13 серпня 2012 року (а.с. 46), про надання дозволу на розроблення детального плану території від 26 квітня 2013 року (а.с. 81, а.с. 83), про затвердження проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки в оренду від 22 січня 2014 року (а.с. 88).
З огляду на викладене Велика Палата Верховного Суду вважає помилковим висновок Апеляційного суду Закарпатської області про те, що справа підлягає розгляду у порядку господарського судочинства лише тому, що ОСОБА_3 з 3 лютого 1999 року є фізичною особою-підприємцем, тобто такі справи підлягають розгляду **за правилами цивільного судочинства**.

Постанова ВП ВС від 13 березня 2018 року у справі № 306/2004/15-ц (провадження 14-39цс18)

Позов у цій справі спрямований на знесення самочинного будівництва, здійсненого, на думку позивача, відповідачем у 2013-2014 роках як фізичною особою на придбаному за договором купівлі-продажу від 26 вересня 2012 року майданчику з твердим покриттям. При цьому суди встановили, 09 червня 2015 року ОСОБА_1 зареєстрований як фізична особа - підприємець (серед видів діяльності - лісопильне та стругальне виробництво, виробництво меблів тощо). Крім того, 20 грудня 2017 року між ТДВ «Ковельагроспецпостач» та фізичною особою - підприємцем ОСОБА_1 був укладений договір суборенди, за умовами якого в суборенду підприємця ОСОБА_1 передано земельну ділянку площею 0,2615 га на АДРЕСА_1 з цільовим призначенням для розміщення та експлуатації основних, підсобних і допоміжних будівель і споруд підприємств переробної, машинобудівної та іншої промисловості.
Аналіз матеріалів справи свідчить про те, що на час звернення з цим позовом, об`єкт нерухомого майна, яке позивач вважає самочинним будівництвом, розташований на земельній ділянці на АДРЕСА_1 , переданий в суборенду відповідачу як фізичній особі - підприємцю для здійснення підприємницької (виробничої) діяльності.
Таким чином, суд першої інстанції, з висновком якого погодився і апеляційний суд, встановивши, що спір виник між юридичною особою та фізичною особою-підприємцем з приводу знесення самочинного (на думку позивача) будівництва - нерухомого майна на земельній ділянці на АДРЕСА_1 , яка орендована відповідачем як підприємцем і використовується для здійснення підприємницької діяльності, дійшов обґрунтованого висновку про те, що розгляд цієї справи віднесено **до юрисдикції господарського суду**.

Постанова ВС від 28 липня 2021 року у справі № 159/5180/20 (провадження № 61-824св21)

«Інтереси держави» як об'єкт судового захисту

Прокурор, звертаючись з позовом, зазначив про те, що первинним суб`єктом місцевого самоврядування та суб`єктом права комунальної власності є територіальна громада. З огляду на те, що порушення інтересів територіальної громади відбулося внаслідок прийняття органом місцевого самоврядування, який є одним зі співвідповідачів, незаконних рішень, прокурор звернувся до суду як самостійний позивач в інтересах держави, що виражаються в інтересах частини Українського народу - членів територіальної громади, яка є власником земельної ділянки.
Прокурор наголошував на особливому режимі прибережних захисних смуг, їх значенні у формуванні водно-екологічного правопорядку та забезпеченні екологічної безпеки населення України; указав на необхідність захисту як інтересів територіальної громади, позбавленої права власності на земельну ділянку, так і публічного, суспільного інтересу як інтересу державного.
Велика Палата Верховного Суду погоджується з такими аргументами прокурора та вважає необґрунтованим довід касаційної скарги про те, що прокурор не може представляти інтереси територіальної громади, бо вони не є державними. Конституція України та Закон України «Про прокуратуру» **надають прокурору повноваження з представництва не тільки загальнодержавних інтересів, але й локальних інтересів держави.** Більше того, у збереженні прибережних захисних смуг виражаються загальнодержавні інтереси у безпечному довкіллі, непогіршенні екологічної ситуації, у використанні власності не на шкоду людині та суспільству (частина третя статті 13, частина сьома статті 41, частина перша статті 50 Конституції України).
Крім того, Велика Палата Верховного Суду зауважує, що прокурор оскаржив рішення Коблівської сільради, саме тому визначивши останню відповідачем. Він мав підстави звернутися до суду як позивач, вважаючи, що відсутній орган, який може захистити інтереси держави (див. постанову Великої Палати Верховного Суду від 26 червня 2019 року у справі № 587/430/16-ц (пункт 40)). Проте за певних обставин прокурор може звертатися до **суду в інтересах держави і в особі органу місцевого самоврядування,** зокрема тоді, коли цей орган є стороною правочину, про недійсність якого стверджує прокурор. Оскільки таку позовну вимогу вправі заявити, зокрема, будь-яка сторона правочину, відповідний орган як така сторона може бути позивачем. У такій ситуації прокурор для представництва інтересів держави в особі компетентного органу як сторони правочину має продемонструвати, що цей орган не здійснює або неналежним чином здійснює захист відповідних інтересів, не реагуючи на повідомлення прокурора про наявність підстав для звернення до суду (абзац третій частини четвертої статті 23 Закону України «Про прокуратуру»; див. також висновки, висловлені Великою Палатою Верховного Суду у постанові від 26 травня 2020 року у справі № 912/2385/18 (пункти 77-83)).

Постанова ВП ВС від 15 вересня 2020 року у справі № 469/1044/17 (провадження № 14-317цс19)

На відміну від прокурора та органів, через які діє держава, юридичні особи, які не є такими органами, діють як самостійні суб`єкти права - учасники правовідносин. Конституцією України та законом не передбачена можливість прокурора здійснювати процесуальні та інші дії, спрямовані на захист інтересів юридичних осіб. Зокрема, до повноважень прокурора не належить здійснення представництва в суді державних підприємств. При цьому інтереси юридичної особи можуть не збігатися з інтересами її учасників (див. постанову Великої Палати Верховного Суду від 22 жовтня 2019 року у справі № 923/876/16 (провадження № 12-88гс19, пункт 62)). Тому інтереси державного підприємства можуть не збігатися з інтересами держави, яка має статус засновника (вищого органу) такого підприємства (див. постанову Великої Палати Верховного Суду від 16 лютого 2021 року у справі № 910/2861/18 (провадження № 12-140гс19, пункт 71)).
Виходячи з викладеного Велика Палата Верховного Суду підтверджує свій висновок про **відсутність підстав для представництва прокурором інтересів держави в особі державного підприємства** (пункт 8.14 постанови Великої Палати Верховного Суду від 06 липня 2021 року у справі № 911/2169/20 (провадження № 12-20гс21)).
У зв`язку з цим позовні вимоги прокурора, спрямовані на захист прав або інтересів не держави, а державного підприємства, не підлягають розгляду по суті, оскільки позовну заяву за такими вимогами фактично подано не від імені та в інтересах держави, а від імені та в інтересах державного підприємства, а прокурор не має повноважень на ведення справ в частині таких вимог.

Постанова ВП ВС від 23 листопада 2021 року у справі № 359/3373/16-ц (провадження № 14-2цс21)

Підстави представництва прокурором інтересів держави в цивільному судочинстві

Системне тлумачення абзацу другого частини другої статті 45 ЦПК України й абзацу першого частини третьої статті 23 Закону дозволяє дійти висновку, що прокурор здійснює представництво в суді законних інтересів держави у разі порушення або загрози порушення інтересів держави у двох випадках: **1) якщо** захист **цих інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб`єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені повноваження здійснювати такий** захист у спірних правовідносинах**; 2) якщо немає органу державної влади, органу місцевого самоврядування чи іншого суб`єкта владних повноважень, до компетенції якого віднесені повноваження здійснювати** захист законних інтересів держави у спірних правовідносинах.

Згідно з частиною сьомою статті 119 ЦПК України у разі пред`явлення позову особами, які діють на захист прав, свобод та інтересів іншої особи, в заяві повинні бути зазначені підстави такого звернення. Близька за змістом вимога застосовується згідно з абзацами першим і другим частини четвертої статті 23 Закону: прокурор має обґрунтувати наявність підстав для представництва.

Невиконання прокурором вимог щодо надання суду обґрунтування наявності підстав для здійснення представництва інтересів держави в суді згідно з абзацом третім частини другої статті 45 ЦПК України має наслідком застосування положень, передбачених статтею 121 цього кодексу про залишення позовної заяви без руху для усунення її недоліків і повернення у разі, якщо відповідно до ухвали суду у встановлений строк ці недоліки усунуті не були.

Системне тлумачення вказаних приписів дозволяє дійти висновку, що стаття 119 ЦПК України вимагає вказувати у позовній заяві докази на підтвердження підстав заявлених позовних вимог (на підтвердження обставин, якими обґрунтовані ці вимоги). Незгода суду з наведеним у позовній заяві на виконання частини сьомої цієї статті обґрунтуванням прокурора щодо визначеної ним підстави представництва, як і неподання прокурором доказів відсутності органів влади, які мають повноваження здійснювати захист законних інтересів держави у спірних правовідносинах, не є підставою для залишення позову без розгляду, як помилково вважали суди у цій справі.

Оскільки повноваження органів влади, зокрема і щодо здійснення захисту законних інтересів держави, є законодавчо визначеними, суд згідно з принципом jura novit curia («суд знає закони») під час розгляду справи має самостійно перевірити доводи сторін щодо наявності чи відсутності повноважень органів влади, зокрема повноважень органів Держгеокадастру, здійснювати у спосіб, який обрав прокурор, захист законних інтересів держави у спірних правовідносинах.

З огляду на вказане Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне конкретизувати висновок Верховного Суду у складі колегії суддів об`єднаної палати Касаційного господарського суду, викладений у постанові від 7 грудня 2018 року у справі № 924/1256/17, стосовно необхідності підтвердження прокурором відсутності органу, до компетенції якого віднесені повноваження здійснювати захист законних інтересів держави у спірних правовідносинах. Якщо підставою для представництва інтересів держави прокурор зазначив таку відсутність, цей довід прокурора суд повинен перевірити незалежно від того, чи надав прокурор докази вчинення ним дій, спрямованих на встановлення відповідного органу. Процедура, передбачена абзацами третім і четвертим частини четвертої статті 23 Закону застосовується до встановлення наявності підстав для представництва інтересів держави в суді у випадку, якщо захист законних інтересів держави не здійснює або неналежним чином здійснює суб`єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені повноваження з такого захисту.

Постанова ВП ВС від 26 червня 2019 року у справі № 587/430/16-ц (провадження № 14-104цс19)

Невжиття компетентним органом жодних заходів протягом розумного строку після того, як цьому органу стало відомо або повинно було стати відомо про можливе порушення інтересів держави, має кваліфікуватися як бездіяльність відповідного органу. Розумність строку визначається судом з урахуванням того, чи потребували інтереси держави невідкладного захисту (зокрема, через закінчення перебігу позовної давності чи можливість подальшого відчуження майна, яке незаконно вибуло із власності держави), а також таких чинників, як: значимість порушення інтересів держави, можливість настання невідворотних негативних наслідків через бездіяльність компетентного органу, наявність об`єктивних причин, що перешкоджали такому зверненню тощо.

Таким чином, **прокурору достатньо дотриматися порядку**, передбаченого статтею 23 Закону України «Про прокуратуру», і якщо компетентний орган протягом розумного строку після отримання повідомлення самостійно не звернувся до суду з позовом в інтересах держави, то **це є достатнім аргументом для підтвердження судом підстав для представництва**. Якщо прокурору відомі причини такого незвернення, він **обов`язково повинен** зазначити їх в обґрунтуванні підстав для представництва, яке міститься в позові. Але якщо з відповіді зазначеного органу на звернення прокурора такі причини з`ясувати неможливо чи такої відповіді взагалі не отримано, то це не є підставою вважати звернення прокурора необґрунтованим.

Постанова ВП ВС від 26 травня 2020 року у справі № 912,2385,18 (провадження № 12-194гс19)

Суб'єктний склад у справах за позовами прокурора в інтересах держави

З наведених норм права вбачається, що органи Держгеокадастру можуть звертатись до суду, якщо це необхідно для здійсненні їхніх повноважень з нагляду (контролю) за дотриманням земельного законодавства, використанням та охороною земель усіх категорій і форм власності, у тому числі з позовами щодо відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, а також повернення самовільно зайнятих чи тимчасово зайнятих земельних ділянок, строк користування якими закінчився.
У разі невчинення органами Держгеокадастру дій щодо контролю за дотриманням земельного законодавства та звернення до суду, прокурор може звернутися з відповідним позовом до суду, проте **позивачем має зазначити орган держгеокадастру**.

Постанова ВП ВС від 01 червня 2021 року у справі № 925/929/19 (провадження № 12-11гс21)

Ухвалою ВС від 06 липня 2021 року справа № 910/5201/19 передана на розгляд ВП ВС (провадження № 12-37гс21) у зв'язку з необхідністю **відступу від правового висновку** про наявність повноважень у4 органів Держгеокадастру на звернення до суду з позовами щодо земель усіх категорій форм власності.

Суд першої інстанції, залишаючи позов прокурора без розгляду, зазначив, що відсутні підстави для звернення прокурора до суду в інтересах держави у цій справі, оскільки існує уповноважений суб`єкт владних повноважень - ГУ Держгеокадастру у Черкаській області, - до якого прокурор всупереч вимогам статті 23 Закону України «Про прокуратуру» не звертався перед поданням позову.
Натомість прокурор вказав, що є позивачем, бо ГУ Держгеокадастру у Черкаській області - один зі співвідповідачів, наказ якого оскаржується через недотримання вимог законодавства стосовно передання земельної ділянки в користування для ведення фермерського господарства. Цим прокурор обґрунтовував відсутність органу, уповноваженого державою здійснювати функції захисту її інтересів саме у спірних правовідносинах, тобто, навів підставу для представництва інтересів держави.
З огляду на те, що прокурор у позовній заяві навів підставу для представництва інтересів держави, обґрунтував, у чому полягає порушення цих інтересів, визначив ГУ Держгеокадастру у Черкаській області одним зі співвідповідачів у справі та заявив вимогу про визнання незаконним і скасування його оскарженого наказу, помилковим є висновок суду першої інстанції, який не спростував суд апеляційної інстанції, про неможливість захисту прокурором інтересів держави за вимогами, які заявив прокурор. Тому Велика Палата Верховного Суду погоджується з доводами касаційної скарги про те, що **прокурор** підтвердив підстави для представництва інтересів держави у цій справі та звернувся до суду **як самостійний позивач** й відхиляє як необґрунтовані аргументи відзиву на касаційну скаргу.

Постанова ВП ВС від 15 січня 2020 року у справі № 698/119/18 (провадження № 14-350цс19)

Ухвалою ВС від 24 листопада 2021 року справа № 483/448/20 передана на розгляд ВП ВС (провадження № 14-206цс21) з метою **відступу від правового висновку**, викладеного в постанові ВС від 27 січня 2021 року у справі № 917/341/19, відповідно до якого у разі пред'явлення вимоги про повернення земельної ділянки територіальній громаді в особі сільської ради така сільська рада повинна бути у статусі позивача, а не відповідача.

Допустимість засобів доказування у справах про стягнення орендної плати або повернення безпідставно збережених грошових коштів

Згідно з частиною другою статті 20 Закону України «Про оцінку земель» дані про нормативну грошову оцінку окремої земельної ділянки оформляються як витяг з технічної документації з нормативної грошової оцінки земель.

Відповідно до частини третьої статті 23 Закону України «Про оцінку земель» витяг з технічної документації про нормативну грошову оцінку окремої земельної ділянки видається центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин.

Отже, витяг з технічної документації про нормативну грошову оцінку земельної ділянки є належним та допустимим доказом, який підтверджує дані про нормативну грошову оцінку земельної ділянки.

Постанова ВС від 14 лютого 2022 року у справі № 646/4738/19 (провадження № 62-27297сво20)

З огляду на те, що земельним законодавством та ПК України не обмежується можливість подання доказів щодо нормативної грошової оцінки земельної ділянки державної (комунальної) власності для цілей сплати орендної плати виключно витягом з Державного земельного кадастру, належними доказами на обґрунтування нормативної грошової оцінки земельної ділянки можуть бути: **технічна документація на спірну земельну ділянку**, виготовлена компетентним органом для оформлення договору оренди, **довідка з Державного земельного кадастру, витяг з Державного земельного кадастру, а також висновок судової експертизи про встановлення нормативної грошової оцінки спірної земельної ділянки**, наданий відповідно до статей 98 - 103 ГПК України, які містять інформацію щодо предмета спору в цій справі.

Відтак убачаються помилковими висновки судів, які застосовують приписи статей 20, 23 Закону України «Про оцінку земель» у спосіб тлумачення витягу про нормативну грошову оцінку певної земельної ділянки - як єдиного належного доказу на підтвердження нормативної грошової оцінки земельної ділянки державної (комунальної) власності для цілей сплати орендної плати чи повернення безпідставно збережених грошових коштів фактичним землекористувачем без оформлення орендного договору.

З огляду на зазначене Велика Палата Верховного Суду відступає від висновку Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду, викладеного в постанові від 29 травня 2020 року у справі № 922/2843/19, а саме: «при стягненні безпідставно збережених коштів у розмірі орендної плати нарахування мають здійснюватися позивачем не самостійно …, а виключно на підставі витягу з технічної документації з нормативної грошової оцінки земель» (абзац другий пункту 37 постанови).

Постанова ВП ВС від 09 листопада 2021 року у справі № 905/1680/20 (провадження № 12-48гс21)

Повідомлення учасників справи про дату, час та місце розгляду справи

Обов`язок суду повідомити учасників справи про місце, дату і час судового засідання є реалізацією однією із основних засад (принципів) цивільного судочинства - відкритості судового процесу. Невиконання (неналежне виконання) судом цього обов`язку призводить до порушення не лише права учасника справи бути повідомленим про місце, дату і час судового засідання, але й основних засад (принципів) цивільного судочинства. Розгляд справи в суді першої інстанції за відсутності учасника справи, якого не було повідомлено про місце, дату і час судового засідання, є обов`язковою та безумовною підставою для скасування судового рішення суду першої інстанції та ухвалення нового судового рішення судом апеляційної інстанції, якщо такий учасник справи обґрунтовує свою апеляційну скаргу такою підставою.
Правильним по суті рішення є в тому випадку, коли воно відповідає вимогам законності й обґрунтованості, оскільки порушення останніх має наслідком зміну або скасування оскарженого судового рішення. Оскаржене судове рішення належить залишати без змін за наявності незначних порушень закону, які вже були усунені при розгляді справи, або ж таких, які можуть бути виправлені судом апеляційної інстанції. Правило про те, що «не може бути скасоване правильне по суті і законне рішення з одних лише формальних міркувань» стосується випадків, коли такі недоліки не призводять до порушення основних засад (принципів) цивільного судочинства.

Постанова ВС від 18 квітня 2022 року у справі № 522/18010/18 (провадження № 61-13667сво21)

Тлумачення частини одинадцятої статті 128 ЦПК України свідчить про те, що відповідач, третя особа, свідок лише у випадку коли зареєстроване місце проживання (перебування), місцезнаходження чи місце роботи якого невідоме, викликаються до суду через оголошення на офіційному веб-сайті судової влади України, яке повинно бути розміщене не пізніше ніж за десять днів, а у разі розгляду справи про видачу обмежувального припису - не пізніше 24 годин до дати відповідного судового засідання. З опублікуванням оголошення про виклик особа вважається повідомленою про дату, час і місце розгляду справи.
Як відомо з матеріалів справи зареєстроване місце проживання зареєстроване місце проживання (перебування) ОСОБА_1 (відповідача) є відомим, що виключає можливість застосування частини одинадцятої статті 128 ЦПК України.

Постанова ВС від 25 лютого 2021 року у справі № 428/13426/17 (провадження № 61-6897св19)

Частини одинадцята, дванадцята статті 128 ЦПК України не підлягають застосуванню при здійсненні повідомлення про виклик у судове засідання позивача, а отже,розміщення на офіційному веб-сайті судової влади України судової повістки-повідомлення про призначення вказаної справи до розгляду в силу вимог статті 128 ЦПК України не є належним повідомленням позивача ОСОБА_1 про дату, час і місце судового засідання.

Постанова ВС від 03 лютого 2021 року у справі № 309/1214/16-ц (провадження № 61-14277св20)

Повідомлення відповідача про судове засідання телефонограмою не може вважатися способом, встановленим статтею 128 ЦПК України

Постанова ВС від 15 червня 2022 року у справі № 369/9368/17 (провадження № 61-18689св21)

Судові рішення, судові засідання та інформація щодо справ, які розглядаються судом, є відкритими, крім випадків, установлених законом. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду його судової справи. Будь-яка особа має право на вільний доступ до судового рішення в порядку, встановленому законом.
Додатковим способом інформування про суд, який розглядає справу, сторони спору та предмет позову, місце, дату і час судового засідання, може бути надання інформації з використанням Єдиного державного вебпорталу електронних послуг, у тому числі з використанням мобільного застосунку Порталу Дія.
Програмними засобами Єдиного державного вебпорталу електронних послуг, у тому числі мобільного застосунку Порталу Дія, може бути також забезпечено додаткове інформування сторін спору, авторизованих через Єдиний державний вебпортал електронних послуг або через мобільний застосунок Порталу Дія, шляхом відображення в електронній формі судового рішення у справі, виконавчого документа"

Проєкт закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану» (реєстр. № 7315) в редакції, підготовленої до другого читання. Прийнято 27 липня 2022 року.

Повідомлення учасників справи шляхом направлення судової повістки на електронну адресу

Електронна адреса - адреса електронної пошти, що складається з ідентифікатора, позначки "@" та доменного імені. При цьому ідентифікатором для юридичних осіб є ідентифікаційний код юридичної особи, для фізичних осіб та фізичних осіб - підприємців - ідентифікаційний номер платника податків - фізичної особи (у разі відсутності ідентифікаційного номера - серія та номер паспорта громадянина). Доменним іменем є ім`я у домені "mail.gov.ua". За таких обставин суд першої інстанції був зобов`язаний надіслати судові рішення у паперовій формі рекомендованим листом або електронним листом на офіційну електронну адресу, зареєстровану в Системі, чого зроблено не було. Докази вручення оскаржуваного рішення ОСОБА_3 в матеріалах справи відсутні. Таким чином апеляційний суд дійшов необґрунтованого висновку, що доставка судового рішення електронним листом на особисту електронну пошту ОСОБА_3 є врученням такого рішення, тому дійшов помилкового висновку про відсутність підстав для поновлення строку на апеляційне оскарження.

Постанова ВС від 10 лютого 2022 року у справі № 359/5063/21 (провадження № 61-21505св21)

З матеріалів справи вбачається, що копія ухвали Чернігівського апеляційного суду від 01 листопада 2021 року, якою апеляційну скаргу залишено без руху та надано строк для усунення недоліків, надіслана на електронну пошту адвоката Гори Р. М. - ІНФОРМАЦІЯ_1 (а.с. 124, т. 2).
Відповідно до довідки про доставку електронного листа Чернігівського апеляційного суду від 01 листопада 2021 року електронна копія ухвали від 01 листопада 2021 року у справі № 750/3275/21 надіслана та доставлена одержувачу на його електронну скриньку - ІНФОРМАЦІЯ_1 (а.с. 125, т. 2).
Крім того, в матеріалах справи є Акт Чернігівського апеляційного суду про відсутність знаків поштової оплати для відправки поштової кореспонденції, затверджений керівником апарату суду, відповідно до якого з 25 серпня 2021 року в суду відсутні в потрібній кількості знаки поштової оплати (поштові марки), в зв`язку з чим припинено направлення поштової кореспонденції, зокрема: рекомендованих листів, рекомендованих листів зі зворотним повідомленням, судових повісток зі зворотним повідомленням.
Таким чином, враховуючи, що 01 листопада 2021 року представнику ОСОБА_1 - адвокату Горі Р. М. належним чином вручена копія ухвали про залишення апеляційної скарги без руху, вимоги якої у встановлений судом строк заявник не усунув, апеляційний суд обґрунтовано застосував положення частини третьої статті 185, частини другу, шосту статті 357 ЦПК України, визнавши апеляційну скарга такою, що неподана та повернув особі, яка її подала.
Отже, серед всіх передбачених пунктом 5.8 розділу І Положення сервісів офіційної електронної адреси нормативно передбачено обов`язковість надсилання процесуальних документів лише до Електронного кабінету.
Враховуючи те, що адвокат Гора Р. М., який діє в інтересах ОСОБА_1 , зареєстрований в підсистемі Електронний кабінет за допомогою своєї офіційної електронної адреси, вимога про обов`язковість чого, зокрема, для адвокатів, передбачена частиною 10 розділу 1. Підсистема «Електронний кабінет» Положення, наявне в матеріалах справи підтвердження доставлення заявнику електронної копії оскаржуваної ухвали на його електронну пошту свідчить про належність повідомлення сторони позивача.

Постанова ВС від 18 квітня 2022 року у справі № 750/3275/21 (провадження № 61-21072св21)

З матеріалів справи вбачається, що ОСОБА_1 зазначив свою офіційну електронну адресу ІНФОРМАЦІЯ_1 , і користувався нею протягом всього часу розгляду справи, зокрема, надсилав з даної електронної адреси процесуальні заяви до Київського апеляційного суду (а.с.54, 55, 56).
Київський апеляційний суд направляв ОСОБА_1 на вказану ним електронну адресу ІНФОРМАЦІЯ_1 судову повістку про виклик до суду на 07 квітня 2021 року (а. с. 59, 60).
Таким чином, апеляційний суд виконав обов`язок щодо повідомлення ОСОБА_1 про дату, час та місце розгляду справи.

Постанова ВС від 13 липня 2022 року у справі № 761/14537/15-ц (провадження № 61-3069св21)

Зупинення провадження у справі

Відповідно до пункту 2 частини першої статті 251 ЦПК України суд зобов`язаний зупинити провадження у справі у разі перебування сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції.
Отже, зі змісту положень цієї норми випливає, що суд зобов`язаний зупинити провадження у справі, якщо сторона або третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, перебуває у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції.
Станом на дату постановлення оскаржуваної ухвали відповідач дійсно перебував у складі Збройних Сил України, що не оспорюється учасниками справи.
Матеріали справи містять витяг з наказу військового комісара Інгульського районного територіального центру комплектування та соціальної підтримки (по стройовій частині) від 11 травня 2021 року № 34, у якому зазначено, що ОСОБА_1 вибув у відрядження у розпорядження командира військової частини А1736 (с. Михайлівка) з 11 травня 2021 року до особливого розпорядження для виконання службових (бойових) завдань у районах ООС. Водночас зі змісту зазначеного документа не випливає, що військова частина А1736 переведена на воєнний стан чи залучена до проведення антитерористичної операції.
Отже, у справі відсутні докази на підтвердження наявності підстав для зупинення провадження у справі, які передбачені змістом статті 251 ЦПК України, а чинною редакцією ЦПК України не передбачено такої підстави для зупинення провадження у справі, як виконання службових (бойових) завдань у районах ООС.

Постанова ВС від 24 листопада 2021 року у справі № 489/3904/19 (провадження № 61-9245св21)

Метою зупинення провадження у справі згідно з пунктом 6 частини першої статті 251 ЦПК України є виявлення обставин (фактів), які не можуть бути з`ясовані та встановлені в цьому провадженні, але мають значення для справи, провадження у якій зупинено. Об`єктивна неможливість розгляду справи до вирішення іншої справи полягає у тому, що рішення суду в іншій справі встановлює обставини, які впливають на збирання та оцінку доказів у справі, провадження у якій зупинено, зокрема факти, що мають преюдиційне значення.
З огляду на вимоги закону для вирішення питання про зупинення провадження у справі суду слід у кожному конкретному випадку з`ясовувати: як пов`язана справа, яка розглядається, зі справою, що розглядається іншим судом; чим обумовлюється об`єктивна неможливість розгляду справи.
Отже, необхідність в зупиненні провадження у справі виникає у випадку, якщо неможливо прийняти рішення у даній справі до ухвалення рішення в іншій справі. Тобто між справами, що розглядаються, повинен існувати тісний матеріально-правовий зв`язок, який виражається в тому, що факти, встановлені в одній із справ, будуть мати преюдиційне значення для іншої справи.
Разом із тим, необхідно враховувати, що відповідно до пункту 6 частини першої статі і 251 ЦПК України суд не може посилатися на об`єктивну неможливість розгляду справи у випадку, коли зібрані докази дозволяють встановити та оцінити обставини (факти), які є предметом судового розгляду.
Апеляційний суд у даній справі на порушення вимог пункту 6 частини першої статті 251 ЦПК України, зазначивши конкретну іншу справу, до вирішення якої зупиняється провадження у справі, в якій встановлюються обставини, які впливають на збирання та оцінку доказів у цій справі, не врахував, що про наявність спору щодо законності наказу Міністерства юстиції України від 15 березня 2018 року № 727/5 позивачу було відомо ще до звернення з позовом у цій справі, проте при розгляді справи судом першої інстанції такого клопотання, з урахуванням вимог частини третьої статті 210 ЦПК України, не заявляв.
За таких обставин, апеляційний суд зробив помилковий висновок про зупинення провадження і оскаржена ухвала апеляційного суду перешкоджає подальшому провадженню у справі.

Постанова ВС від 14 лютого 2022 року у справі № 357/10397/19 (провадження № 61-5752сво21)

Справи, що можуть розглядатися в порядку спрощеного позовного провадження (частина друга статті 274 ЦПК України)

Відповідно до статті 7 Закону України «Про Державний бюджет України на 2019 рік» розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб складав: з 01 січня 2019 року - 1 921 грн, з 01 липня - 2007 грн, з 01 грудня - 2102 грн.

Отже на момент відкриття провадження у справі (01 серпня 2019 року) ціна позову (634 923,95 грн) не перевищувала n`ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (1 003 500 грн).

Справа, яка переглядається (стягнення збитків, завданих неналежним виконанням судових рішень), не відноситься до таких, які відповідно до частини четвертої статті 274 ЦПК України не можуть бути розглянуті у порядку спрощеного позовного провадження, тому, врахувавши вимоги частини третьої вказаної статті, суд першої інстанції дійшов обґрунтованого висновку про можливість її розгляду в порядку спрощеного позовного провадження.

Постанова ВС від 08 липня 2021 року у справі № 303/4855/19 (провадження № 61-10281св20)

У пункті 2 частини першої статті 176 ЦПК України закріплено, що ціна позову визначається у позовах про визнання права власності на майно або його витребування - вартістю майна.

Аналіз матеріалів справи свідчить, що: у пункті 2.1. договору купівлі-продажу земельної ділянки несільськогосподарського призначення від 10 жовтня 2008 року № 2647 вартість земельної ділянки становить **655 683 грн** ; згідно встановлених рішенням Рівненського міського суду Рівненської області від 13 лютого 2020 року у справі № 569/14094/19 обставин, вартість земельної ділянки з кадастровим номером 5610100000:01:002:0142, площею 1,4303 га становить 650 000 грн, земельної ділянки з кадастровим номером 5610100000:01:002:0141, площею 0,3397 га становить **350 000 грн**;

05 травня 2020 року ОСОБА_2 звернувся із заявою про розгляд справи за правилами загального позовного провадження;

ухвалою Рівненського міського суду Рівненської області від 04 червня 2020 року заяву ОСОБА_2 про розгляд справи за правилами загального позовного провадження залишено без задоволення;

в апеляційній скарзі ОСОБА_2 зазначав про те, що він звертався із заявою про розгляд справи за правилами загального позовного провадження, проте суд першої інстанції скоротив розгляд справи до 2 днів, що призвело до неповного вивчення усіх обставин справи, викладення суперечливих висновків у судовому рішення, неправильного застосування норм матеріального та порушення норм процесуального праваТаким чином ціна позову у справі, що переглядається, перевищує двісті п`ятдесят розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Тому ця справа не могла бути розглянута за правилами спрощеного позовного провадження.

Постанова ВС від 10 березня 2021 року у справі № 569/3757/20 (провадження № 61-14023св20)

Звертаючись до суду, позивач просила визнати недійсним договір купівлі-продажу житлового будинку АДРЕСА_1, застосувати наслідки недійсного правочину - двосторонню реституцію, скасувавши реєстрацію права власності на спірне нерухоме майно за ТОВ «Профіт кредит».

Тобто у цій справі позивач заявила вимоги немайнового характеру, у зв`язку з чим у ній неможливо визначити ціну позову, а тому справа не належить до категорії малозначних на підставі пункту 1 частини шостої статті 19 ЦПК України, та не визнана судом малозначною відповідно до пункту 2 частини шостої статті 19 ЦПК України.

Таким чином, суд першої інстанції помилково розглянув цю справу у порядку спрощеного позовного провадження, не врахувавши категорію та складність справи, обсяг та характер доказів у ній.

Враховуючи те, що суд апеляційної інстанції здійснив розгляд справи з викликом сторін, відсутні підстави для скасування оскаржуваних судових рішень з цих підстав.

Постанова ВС від 03 лютого 2021 року у справі № 278/3367/19-ц (провадження № 61-13586св20)

Звертаючись до суду з позовом, позивач просив стягнути борг за договором позики з ОСОБА_2 як спадкоємиці позичальника ОСОБА_3 і в якості правового обґрунтування своїх позовних вимог посилався на положення статей 1216, 1218, 1220, 1267, 1281, 1282 ЦК України.

Ухвалою Московського районного суду м. Харкова від 27 вересня 2018 року прийнято позовну заяву до розгляду та відкрито провадження у справі. В ухвалі зазначено, що справа буде розглядатися за правилами спрощеного позовного провадження без повідомлення сторін за наявними у справі матеріалами.

24 жовтня 2018 року ОСОБА_2 , від імені якої діє адвокат Трубчанінов С. О., звернулася до суду з клопотанням про розгляд справи в порядку загального позовного провадження відповідно до вимог статті 274 ЦПК України.

Ухвалою Московського районного суду м. Харкова від 26 листопада 2018 року відмовлено у задоволенні клопотання ОСОБА_2 , від імені якої діє адвокат Трубчанінов С. О., про розгляд справи за правилами загального позовного провадження.

У апеляційній скарзі ОСОБА_2 зазначала про те, що суд першої інстанції не повідомив її про розгляд справи і розглянув справу в порядку спрощеного позовного провадження (т. 1, а. с. 94-97).

Враховуючи предмет та правові підстави позову у цій справі, вона є справою щодо спадкування, а отже, відповідно до пункту 2 частини четвертої статті 274 ЦПК України не може розглядатися в порядку спрощеного позовного провадження.

Постанова ВС від 15 вересня 2021 року у справі № 643/11526/18 (провадження № 643/11526/18)

Окремі процесуальні питання, що виникають під час розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження

Як вбачається з матеріалів справи, звертаючись до Господарського суду міста Києва 28.12.2018 з позовом про визнання укладеним договору №1/18 про пайову участь замовника (відповідача) у розвитку та створенні інженерно-транспортної та соціальної інфраструктури сіл Волиця та Тщенець від 08.11.2018, позивач не заявив клопотання про розгляд його справи в порядку спрощеного позовного провадження як за змістом позовної заяви, так і шляхом подання окремого письмового клопотання.
За таких обставин, в суду першої інстанції були відсутні підстави для розгляду даного спору за правилами спрощеного позовного провадження з власної ініціативи.
Відтак, суд першої інстанції, прийнявши з власної ініціативи рішення про розгляд спору у справі №910/74/19 про визнання договору укладеним за правилами спрощеного позовного провадження з посиланням на відсутність даної категорії справ в переліку частини 4 статті 247 ГПК України, за умов наявності не розглянутого клопотання відповідача про перехід до загального позовного провадження, не забезпечив відповідачу можливості "бути почутим" під час розгляду судом його справи та не дотримався "справедливого балансу між сторонами" даного спору, зважаючи на те, що місцевим судом було надано перевагу доводам позивача про доцільність розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження, викладеним у запереченнях на зазначене клопотання відповідача (том 1, а.с. 105-111).

Постанова ВС від 26 вересня 2019 року у справі № 910/74/19

Частиною четвертою статті 277 ЦПК України передбачено, що якщо відповідач в установлений судом строк подасть заяву із запереченнями проти розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження, суд залежно від обґрунтованості заперечень відповідача постановляє ухвалу про: 1) залишення заяви відповідача без задоволення; 2) розгляд справи за правилами загального позовного провадження та заміну засідання для розгляду справи по суті підготовчим засіданням.
Ухвалу Дніпровського районного суду м. Києва від 26 вересня 2018 року було відкрито провадження у цій справі та її розгляд призначено у порядку спрощеного позовного провадження.
У матеріалах справи відсутні докази щодо отримання відповідачами зазначеної ухвали.
Однак, 11 квітня 2019 року представник відповідача ОСОБА_2 - адвокат Потапов Є. П. приймав участь у її розгляді як представник, проте не скористався правом наданим йому процесуальним законодавством і не подав заяву із запереченнями проти розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження.
Таким чином, оскільки справа не віднесена до категорій справ визначених частиною четвертою статті 274 ЦПК України, суд за відсутності клопотання учасників справи про розгляд справи у судовому засіданні з повідомленням сторін, призначивши справу до розгляду в порядку спрощеного позовного провадження, діяв у межах наданих йому цивільним процесуальним законом повноважень.

Постанова ВС від 20 лютого 2020 року у справі № 760/10386/18 (провадження № 61-23013св19)

В цій справі однією з позовних вимог заявлена вимога немайнового характеру - про поновлення на роботі.
З метою доведення, що звільнення позивача відбулося без порушення вимог трудового законодавства, 19 березня 2019 року ТОВ «Сандора» подало до суду першої інстанції заяви та клопотання із запереченнями проти розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження, в яких просило провести розгля дсправи за правилами загального позовного провадження з повідомленням та викликом сторін і свідків у судове засідання (том 1, а. с. 151-152, 156-158).
Однак місцевий суд не розглянув зазначені заяви та клопотання відповідача, не перевірив обґрунтованості наведених у них мотивів щодо необхідності розгляду справи у судовому засіданні за участю сторін, не виніс окремої мотивованої ухвали з цього приводу, чим порушив вимоги статті 279 ЦПК України.

Постанова ВС від 14 липня 2021 року у справі № 761/28934/18 (провадження № 61-11792св20)

Процесуальні особливості заочного розгляду справи

Відповідно до частини першої статті 280 ЦПК України суд може ухвалити заочне рішення на підставі наявних у справі доказів за одночасного існування таких умов: 1) відповідач належним чином повідомлений про дату, час і місце судового засідання; 2) відповідач не з`явився в судове засідання без поважних причин або без повідомлення причин; 3) відповідач не подав відзив; 4) позивач не заперечує проти такого вирішення справи.
З матеріалів справи вбачається, що 07 червня 2018 року до суду першої інстанції надійшов відзив ОСОБА_2 на позовну заяву, а 03 грудня 2019 року - його заява про відкладення розгляду справи, призначеного на 12 грудня 2019 року (день ухвалення заочного рішення місцевим судом), в якій відповідач посилався на неможливість з`явитися в судове засідання у зв`язку з перебуванням у відрядженні за межами України.
За таких обставин суд першої інстанції не дотримався умов проведення заочного розгляду справи та ухвалив заочне рішення в цій справі з порушенням вимог частини першої статті 280 ЦПК України.

Постанова ВС від 16 лютого 2022 року у справі № 554/3246/18 (провадження № 61-12269св20)

Заяву про перегляд заочного рішення, оформлену відповідно до вимог, установлених частинами першою - сьомою статті 285 ЦПК України, суд приймає та розглядає у порядку, передбаченому статтями 286, 287 ЦПК України. За змістом речення першого частини першої статті 286 ЦПК України суд зобов`язаний прийняти до розгляду заяву про перегляд заочного рішення, якщо вона відповідає зазначеним вимогам, тобто є належно оформленою.
Визначений у статті 287 ЦПК України порядок розгляду заяви про перегляд заочного рішення застосовний як до розгляду суті цієї заяви, так і до розгляду на предмет дотримання строку її подання. У результаті розгляду заяви про перегляд заочного рішення суд може своєю ухвалою: 1) залишити заяву без задоволення;2) скасувати заочне рішення і призначити справу до розгляду за правилами загального чи спрощеного позовного провадження (речення перше частини третьої статті 287 ЦПК України).
У разі відмови у задоволенні заяви про поновлення строку на подання заяви про перегляд заочного рішення **суд з цієї причини відмовляє у задоволенні такої заяви про перегляд**. Тоді відповідач, який її подав, може оскаржити в апеляційному порядку заочне рішення, обґрунтувавши, зокрема, поважність причин для пропуску строку на подання заяви про перегляд цього рішення. Передбачене у реченні другому частини четвертої статті 287 ЦПК України спеціальне правило про початок відліку строку на апеляційне оскарження заочного рішення застосовне лише до тих рішень, які суд ухвалив за правилами, що діють з 15 грудня 2017 року.

Постанова ВП ВС від 09 листопада 2021 року у справі № 214/5505/16 (провадження № 14-74цс21)

Задоволенно заяви про перегляд заочного рішення та його скасування, з подальшим закриттям провадження у справі через значний проміжок часу й після смерті сторони у спорі, де неможливе правонаступництво, без наміру відновлення сімейних відносин в силу смерті однієї із сторін, при обставинах, що істотно змінились з часу ухвалення відповідного рішення (одруження позивача з іншою жінкою, народження дитини в іншому шлюбі та смерть позивача) не відповідатиме вимогам статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо справедливого судового розгляду та принципу юридичної визначеності.
Не повідомлення про дату судового засідання у даному випадку не можуть бути підставою для скасування такого заочного рішення та закриття провадження у справі у зв`язку зі смертю сторони у спорі про розірвання шлюбу.
За умови, що сторона знає про смерть іншої сторони у справі, де правонаступництво є неможливим, як і відновлення сімейних відносин, поведінка сторони, яка заявила після спливу значного проміжку часу про перегляд заочного рішення з формальних підстав, є зловживанням процесуальними правами.

Постанова ВС від 14 лютого 2022 року у справі № 2-4744/11 (провадження № 61-8159сво21)

Верховний
Суд

Дякую за увагу!